

نامه‌ای نویافته از انجمن ناصری زرتشتیان کرمان

سیامک مرزبان^۱

با ورود اسلام به ایران، گروهی از زرتشتیان ایران به هند مهاجرت کردند. این گروه که تا امروز با نام پارسیان شناخته می‌شوند، خدمات بسیار در هند انجام داده‌اند. از آنجا که در دین زرتشت تأکید فراوان بر کار و تلاش شده، پارسیان در فعالیت‌های اقتصادی شرکت کرده و صنایع جدید بسیاری را در هند تأسیس کردند؛ بنابراین پارسیان همیشه پشتیبان زرتشتیان ایران بودند؛ در سال ۱۲۲۳ یزدگردی (۱۲۳۳ خ. / ۱۸۵۴ م.) «مانکجی لیمجی هاتریا»، معروف به «مانکجی صاحب» یا به اختصار «صاحب» از طرف انجمن حمایت از زرتشتیان، از بمبئی و از راه بوشهر، شیراز و یزد به کرمان رفت.^۲ از مهمترین اقدامات او گرفتن اجازه تأسیس انجمن (پنجایت) زرتشتیان کرمان بود و از آن رو که در آن زمان ناصرالدین شاه قاجار پادشاه ایران بود، «انجمن ناصری زرتشتیان کرمان» نام گرفت.^۳ انجمن در ۱۲۲۵ یزدگردی (۱۲۳۵ خ.) با دوازده عضو آغاز به کار کرد. مانکجی صاحب پس از ده سال بار دیگر از راه بندرعباس، رودبار، جیرفت و بم به کرمان رفت تا به کار انجمن سامان دهد.^۴ مهمترین اعضای انجمن عبارت بودند از:

۱- دستور جهانگیر مرحوم دستور رستم (رئیس انجمن)

۲- ملا بهروز ملا اسکندر (منشی)

۳- ملا گشتاسب دینیار (تحویلدار)

۴- ملا اورمزدیار خسرو

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ ایران باستان دانشگاه تهران.

۲. نمیریان، کتیون، زرتشتیان ایران پس از اسلام تا امروز، تهران، مرکز کرمان شناسی، ۱۳۸۶، ص ۴۳۱.

۳. اشیدری، جهانگیر، تاریخ پهلوی و زرتشتیان، تهران، انتشارات ماهنامه هوخست، ۱۳۵۵، ۲۸۰.

۴. نمیریان، ص ۲۷۱.

- ۵- ملا دینیار اورمزديار
- ۶- ملا ظهرا ب گشتاسب
- ۷- استاد آذرباد اورمزديار
- ۸- ملا خسرو مرحوم فولاد
- ۹- ملا رشيد شهريار مهريان شهريار
- ۱۰- ملا بهمن جمشيد
- ۱۱- استاد مهرا ب خداداد بهمن
- ۱۲- ملا خداداد خسرو صندل^۱

مانکجی برای افزایش سطح فرهنگی زرتشتیان دو مدرسه در کرمان تأسیس کرد و هزینه‌های آن را به عهده گرفت. همچنین چند نفر از کودکان کرمان و یزد را به تهران برد تا در دبستان شبانه‌روزی زرتشتیان درس بخوانند. پس از سقوط قاجاریه واژه ناصری از نام انجمن حذف شد اما انجمن کنونی ادامه‌دهنده راه انجمن گذشته و عهده‌دار امور زرتشتیان کرمان است.

زرتشتیان نسبت به سایر اقلیت‌های ایرانی، در تشکیل انجمن از دیگران فعال‌تر بودند.^۲ باید توجه داشت که انجمن ناصری زرتشتیان کرمان، تنها انجمنی نبود که فرصت فعالیت سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را برای زرتشتیان در دوره قاجار فراهم می‌کرد. در سراسر این دوران، انجمن‌های زرتشتی زیادی در هند و ایران (بیشتر در کرمان، یزد و شیراز) تشکیل شد که هر یک به نوبه خود از جنبه‌های مختلف، سهمی در تاریخ معاصر کشور دارند، که کمتر به آن پرداخته شده است. این انجمن‌ها پایه‌ای بود برای انجمن‌های زرتشتی که بعدها در سراسر دنیا تأسیس شد.^۳

از این انجمن‌ها می‌توان به انجمن مظفری زرتشتیان و انجمن زرتشتی ایرانیان بمبئی که هر دو مربوط به دوران مظفرالدین شاه قاجار است، اشاره نمود. اهمیت انجمن‌های زرتشتی دوران قاجار از آن جهت است که امکان ارزیابی کارنامه زرتشتیان داخل و خارج ایران را به عنوان طبقه‌ای از جامعه آن دوران فراهم می‌کند که در تحولات دوران یادشده که مهم‌ترین آن وقوع انقلاب مشروطه بود، نقش‌آفرینی کردند.^۴ در اینجا بر خود لازم می‌دانم از جناب آقای ناصرالدین حسن‌زاده که با گذاشتن سند پیش رو در اختیار نگارنده، بهانه خوبی برای طرح چنین موضوعی به دست دادند، به طور ویژه تشکر و سپاسگزاری نمایم. امید است با انتشار مجموعه ارزشمند ایشان، گامی بزرگ در شناساندن تاریخ و فرهنگ کشورمان برداشته شود.

۱. نمیریان، ص ۴۲۳.

۲. خاری، فاروق، انجمن‌های عصر مشروطه، تهران، موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، ۱۳۸۶، ص ۳۲۹.

۳. امینی، تورج، اسنادی از زرتشتیان معاصر ایران (۱۳۳۸-۱۲۵۸ ش.)، تهران: سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۸۰، ص ۲۸۵.

۴. نمیریان، ص ۳۳۴ و ۳۳۵.

شرح سند:

سندی که در این مقاله ارائه شده، نامه‌ای از انجمن ناصری زرتشتیان کرمان است، که به نظر می‌رسد در دوران مظفرالدین شاه در تبریک عیدنوروز از طرف انجمن برای لقمان الممالک نوشته شده است. اگرچه اطلاعات تاریخی زیادی به دست نمی‌دهد اما از چند جهت حائز اهمیت است: اولاً آنکه مربوط به انجمنی است که در تحقیقات جدید مربوط به دوران قاجار کمتر سخنی از آن به میان آمده است. این نامه بهانه‌ای به دست داد تا از انجمن‌های زرتشتی و فعالیت‌های آنها در دوران قاجار سخن رود؛ چنانکه مقاله حاضر درصدد بود اطلاعاتی از این انجمن که تا حد زیادی نادیده و جزئیاتش ناگفته مانده، ارائه نماید. همچنین نامه جدا از نشان دادن چگونگی نامه‌نگاری زرتشتیان و بزرگداشت نوروز، به طور ضمنی ارتباط آنها با پادشاه قاجار و چه بسا رویکردشان نسبت به یکدیگر را برای محققان تاریخ بازگو می‌کند.

نکته دیگر اهمیت سند به لحاظ ادبیات خاصی است که انجمن به دلیل زرتشتی بودن به خدمت گرفته است. توجه به واژگان نامه حاضر، به روشنی گویای تلاش این گروه از جامعه دوران قاجار در به کارگیری نثری سره از زبان فارسی است که نثر آنها را از نثر راجع دوران قاجار متمایز می‌کند.

شماره ۳۰۲

آغاز نوروز جمشیدی

۹ آبانماه باستانی ۱۳۷۵

متن نامه:

بنام ایزد یکتا

السلطان مظفرالدین شاه

[نشان شیر و خورشید]

آقای لقمان الممالک

که جان تابناکش تا جاودان بشادمانی انباز مانا و پذیرا آید

به فروزنده فرگاه^۱ سترگ دستور نامدار فرخ تبارشت^۲

آرایش خامه^۳ گفتار به نام بزرگ آفریدگار یست یکتا، که از دانش رسای خویش برترین سپهر را برفراز زمین برافراخت و گیتی تار را به فروغ شماله^۴ اختران بیاراست. زمانی سرای کیهان را به آسیب باد خزان، پژمان^۵ و جهان فرتوت را هنگامی به رسیدن کام نوبهار، تازه و جوان سازد. چنان چه در این هنگام ستوده فرجام، باز به فرّ بخت شاهنشاه کیوان بارگاه ایران پناه شت‌ئمه تیمسار (...) که فروزنده جانش تا جاودان

۱. حضرت.

۲. حضرت، تیمسار.

۳. قلم.

۴. شمع.

۵. اندوهگین، افسرده.

بشادمانی دم ساز ماند و هور گیتی فروز به کاشانه بره جای گزیند و دایه ابر بهار، گلزار و کشت را بپرنیان زنگارگون بیاراید و درختان باغ را افسر نوروزی بسر نهد و گلستان بچادر شکوفه اندر پوشد. مانا بوستان را گاه جوش، و بلبلان خموش را دمان شور و خروش است. فاخته به بندگی خسرو بهار گردن آراسته و هزار داستان سپاس ایزد مهربان بهزار داستان سرودن آغاز نهاده. سرو سر آزادی افراخته، نارون گردن کرنش بدوش فروهشته، چاکران نیز پس از نماز پاک یزدان و درود برگزیده و خوردان، لب به آفرین سروران و سترگان که بایسته خوردان و کهتران است گشوده. فرخنده بادی این روز فیروز و جشن رامش اندوز را به فروزنده فرگاه فرخ پایگاه مهین فرزانه فرشته گوهر والا فرشت آقای لقمان الممالک بر سروده فزونی زندگی و فرّ ارج فیروزی خواسته جاه زیندگی آن سترگ دانشور فروزنده اختر را از ایزد به نیاز خواهیم. آرمان است بسی سالیان در پناه دادگری شاهنشاه سپهر خرگاه ایران با سراسر بستگان و یژگان غنوده پاک داراشان یار و گردنده سپهر به خواست و کامتان سرسپار باد. تراج در انجام امید است فرخنده بادی برخیان را به مهر نگریسته در پذیرند.

برخیان سپاس گذار خسروپرست انجمن ناصری زرتشتیان ناصری کرمان

[پشت سند] مهر انجمن زرتشتیان ناصری کرمان

سنه ۱۲۶۳

